

GELENEKSEL VE MODERN AİLE YAPILARI ÜZERİNE DÜŞÜNSEL ÇÖZÜMLEMELER

THE EFFECT OF TURKISH SIGN LANGUAGE EDUCATION ON THEOLOGY FACULTY STUDENTS → ATTITUDES TOWARDS HEARING IMPAIED INDIVIDUALS

NECATİ DEMİR

PROF. DR., KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ FELSEFE BÖLÜMÜ

PROF. DR., KİLİS 7 ARALIK UNIVERSITY HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES FACULTY DEPARTMENT OF PHILOSOPHY KİLİS, TÜRKİYE

necati.demir@kilis.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0003-1826-9123>

<http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1522205>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
15 Temmuz / July 2024

Kabul Tarihi / Accepted
23 Aralık / December 2024

Yayın Tarihi / Published
Aralık / December 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Aralık / December

Atıf / Cite as

Demir, Necati, "Geleneksel ve Modern Aile Yapıları Üzerine Düşünsel Çözümlemeler [Some Thoughtful Analysis on Traditional and Modern Family Structures]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 11/2 (Aralık/December 2024): 555-581.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey.

ilahiyatdersisi@kilis.edu.tr

GELENEKSEL VE MODERN AİLE YAPILARI ÜZERİNE DÜŞÜNSEL ÇÖZÜMLEMELER

Öz

Bizim zihin dünyamızda, genelde zıtların birbirini tamamlamak değil de yok etmede işlev gördüğünü düşünüyorum. Bu bağlamda genelde gelenek-modernlik kavramlarının da birbirini yok etmeleri gerektiği düşünülür. Çünkü biz Aristo'nun iki değerli mantığından aldığımız esinle "içtimai nakizeyn mümkün değildir" (iki zıt asla bir araya gelmez) ilkesini mutlak doğru kabul ederiz. Bu yüzden gelenek ile modernlik bir türlü uzlaştırılmaya gidilemez. Oysaki bu kavramlar birbirinin zıtları olsa da aynı zamanda mütemmim cüzler (birbirini tamamlayan zıt öğelerdir).

İki kutuplu dünyanın 90'lı yıllarda çözülmesinden sonra yegâne tek kutbu temsil eden ABD'nin öncülüğünde önemli siyasal ve ekonomik olayların yaşanması Hıristiyanlık dışında tüm dini görüşlerde ve inanç öğretilerinde zorunlu değişimlerin olacağına ilişkin Batı başkentlerinde önemli dergilerde ve yayımlanan eserlerde sıkça görülmektedir. Medeniyetler Çatışması, Medeniyetler Uzlaşması, Medeniyetler İttifakı ya da özellikle batıların gündeme getirdikleri bizi tedirgin eden Şark Meselesi gibi başlıklarla bu öngörüler dillendirilmektedir. Eğer bu öngörü ciddiye alınacaksa, yani ekonomik, siyasal ve bilimsel gereklilikleri varsa böyle ürkütücü bir geleceğin insanımız ve tüm dünya ulusları için damıtılmış iyiliklere, güzelliklere ve gerçekliğe dönüşümünü sağlatıcı önlemler alınmalıdır.

Ülkemizde bazı kesimlerce muhafazakârlık, "geri kalmamıza neden olan" bir siyasal yapılanma olarak anlaşılmakta, değişimin önündeki devasa toplumsal karabasan olarak yorumlanıp "tutuculuk"la özdeşleştirilmekte ve ülkenin gelişmesini tıkayan gericiliğin odağı biçiminde dillendirilmektedir. Bu yüzden geleneği sağduyu ile değerlendiren örneğin Edmund Burke gibi muhafazakâr düşünürlerim eserlerinin Türkçeye çevrilmeyişi başka neyle açıklanabilir?

Gelenek, bir toplumun "kendisi" kalması, değişim de gelişmesi için gereklidir. Gelenekle değişim karşılığında ölçülü, dengeli, itidalli ve düşünerek hareket edilebilirse toplum olarak bu dönüşümün ağırını ana bünyeye zarar vermeden atlatılabilir. Her eski gözden çıkarılacak, her yeni kabul görecektir, anlayışı gelenekle değişimin kaynaşmasına engel olur. Kötü olmayan adetleri korumak şüphesiz iyidir. Fakat değişen şeylerden dolayı üzülmek faydasız ve bunlara dönmeyi tekrar istemek çocukça bir eğilimdir.

Gelenek ve değişim nasıl uzlaştırılacaktır? Habermas, konuya şöyle yaklaşıyor. "Bir anlamaya ulaşmanın amacı, karşılıklı anlamının öznelarası müşterekliğine, bilgi paylaşımına, güvene ve birbirine uyuma yol açan mutabakata varmaktır". Burada uzlaşmayı sağlayan anlamın ne olduğu sorusuyla yüzleşilir. Anlamı, kelimeyi kullanan kişinin kastettiği ile muhatabının anlayabildiklerinin örtüştüğü kısımdır diye tanımlayabiliriz. Gelenekle modernliğin nasıl uzlaştırılacağı konusuna Mevlana'nın Pergelin iki ayağı metaforundan yararlanılabilir. Pergelin sabit ayağı varlığa, hareketli ayağı oluşa işaretir. "Mevlana şüphesiz halis bir Müslümandı. Bir ayağımla şeriatı (dine) dayanır, öteki ayağımla dünyayı dolaşırım, diyerek İslam dinine geniş açıdan bakmıştır". Zaten varlığın ilkesi, esas olan hakikat hem sabiteyi hem de oluş (hareket) u içermektedir. Bu nedenle temel düşünce kuramım olan "Zıtların Ahenk-li Birliği" yaklaşımı sabit bir kaide üzerine kurulan bir ayağına dayanarak öbür ayağını olabildiğince genişletip daraltabilen bir değişim yetisine sahiptir.

Gelenekle değişim kavramlarını birbirinin uzlaşmaz zıtları olarak değil birbirini besleyerek tamamlayan düşünsel rakipleri olarak anlamamız gerekir. Çünkü millet olarak "kendine özgünlük" devam ettirilecekse değişmeyen değerlerin olması gerektiği gibi "ilerlemek" için de değişim kanallarının açık olması gerekir. Ancak, değişmesi istenilmeyen gelenekler "ilerlemeye", değişim kanallarının da toplumun "kendisi" olarak kalmasına engel oluşturmamalıdır. Gelenekle değişim arzusunu düşüncede

rakip eylemde refik (arkadaş, yoldaş) haline getirmemiz gerekmektedir. Düşünsel çatı (intelijansiya) altında yaşamayı arzu eden zıtların varlığından rahatsız olmak şöyle dursun, bunların ilerleme ve gelişme dinamiği olarak görülmesi gerekir. Çünkü ülke içinde zıtlar ortadan kaldırılıp düzlenirse, alternatif olarak yabancı değer, kavram ve güçler hemen belirecektir. Bir toplumun çözülüşünün nedenlerinden bir de zıtlarını kendi içinden çıkarma becerisini gösterilemeyişidir. Alternatif düşünce, haricte temsil edildiği anda ulus olarak toplum yapısının tuğlaları sayılan bireyleri tek tek kaybedilir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Gelenek, Modernlik, Aile, Ahenk.

SOME THOUGHTFUL ANALYSIS ON TRADITIONAL AND MODERN FAMILY STRUCTURES

Abstract

In our mental world, I think that opposites generally function to destroy each other rather than to complement each other. In this context, it is generally thought that the concepts of tradition and modernity should destroy each other. Because, inspired by Aristotle's two-valued logic, we take the principle of "no contraries are possible" (two opposites can never come together) as absolute truth. This is why tradition and modernity cannot be reconciled. However, although these concepts are opposites, they are at the same time complementary opposites.

After the dissolution of the bipolar world in the 90s, important political and economic events under the leadership of the United States, which represents the only unipolar world, are frequently seen in important journals and works published in Western capitals that there will be mandatory changes in all religious views and belief teachings except Christianity. These predictions are expressed under titles such as the Clash of Civilizations, the Reconciliation of Civilizations, the Alliance of Civilizations, or the Eastern Question, which especially Westerners bring to the agenda and which makes us uneasy. If these predictions are to be taken seriously, that is, if they have economic, political and scientific necessities, measures must be taken to ensure that such a frightening future is transformed into distilled goodness, beauty and reality for our people and all the nations of the world.

Conservatism is understood by some in our country as a political structure that "causes us to fall behind", interpreted as a huge social nightmare that stands in the way of change, identified with "conservatism" and described as a focus of reaction that blocks the country's development. For this reason, what else can explain the fact that the works of conservative thinkers such as Edmund Burke, for example, who evaluate tradition with common sense, are not translated into Turkish?

Tradition is necessary for a society to remain "itself", and change is necessary for its development. If we can act with moderation, balance, restraint and thoughtfulness in the opposition between tradition and change, we can overcome the pains of this transformation as a society without damaging the main body. The understanding that every old will be discarded and every new will be accepted prevents the fusion of tradition and change. It is undoubtedly good to preserve customs that are not bad. But it is useless to be upset about things that have changed and childish to want to go back to them.

How do we reconcile tradition and change? Habermas puts it this way. "The aim of reaching an understanding is to reach consensus, which leads to an intersubjective commonality of mutual understanding, a sharing of knowledge, trust and mutual adaptation". Here, one is confronted with the question of what is the meaning that leads to consensus. We can define meaning as the part where what the person using the word means overlaps with what the interlocutor can understand. Mevlana's

metaphor of the two legs of a compass can be used to explain how to reconcile tradition and modernity. The fixed leg of the compass points to being, and the movable leg to becoming. “Rumi was undoubtedly a true Muslim. He looked at the religion of Islam from a broad perspective, saying, “With one foot I stand on Sharia (religion) and with the other I travel the world”. Truth, which is the principle, the essence of existence, includes both fixity and becoming (movement). For this reason, my basic theory of thought, the “Harmonious Unity of Opposites” approach, can change by relying on one foot on a fixed base and expanding and contracting the other foot as much as possible.

We need to understand the concepts of tradition and change not as irreconcilable opposites but as intellectual rivals that complement each other by feeding each other. This is because if the “uniqueness” of the nation is to be maintained, there must be unchanging values and the channels of change must be open to “move forward”. However, traditions that do not want to change should not be an obstacle to “progress”, and channels of change should not be an obstacle to the society remaining “itself”. We need to turn tradition and the desire for change into rivals in thought and companions in action. Far from being disturbed by the existence of opposites who wish to live under the intellectual roof (inteligencia), they should be seen as dynamics of progress and development. Because if opposites are eliminated and levelled within the country, foreign values, concepts and forces will immediately appear as alternatives. One of the reasons for the disintegration of a society is the inability to draw out its opposites from within. As soon as the alternative thought is represented externally, the individuals who are the bricks of the social structure as a nation are lost one by one.

Keywords: Philosophy, Tradition, Modernity, Family, Harmony.

GİRİŞ

Felsefe, düşünme yoluyla bilmek olunca, neredeyse her alanı, her alandaki kavramları felsefeye düşünmek gerekiyor. Bu bağlamda araştırmamızın konusu olan “aile” üzerine de düşünmek gerekiyor. Önce düşünme eyleminin neliğini (mahiyet) bilmek için de düşünme üzerine ortaya konulmuş literatürü taramak gerekir. Ancak, asıl amacımız belli bir konuda başkalarının neler ve nasıl düşündüğünü öğrenmek olmayıp bizim neleri, nasıl düşündüğümüzü ortaya koymak olmalıdır. Bu yapılmadığında, “atalarını aşamayan toplumlar ilerleyemez” kuralı gereği zeval bizim düşünce dünyamız için de kaçınılmaz olur. Çünkü salt kavram çözümlerini iskalamak, felsefi çabaya gereken ilginin gösterilmeyişinde önemli bir etkidir. Araştırma konumuz olan ve toplumsal kurumların başında gelen “aile kurumu”nun felsefeye irdelenmesi imkanını vereceğine inandığım çalışmamı *Geleneksel ve Modern Aile Yapıları Üzerine Düşünsel Çözümler* başlığı ile sunmaya çalıştım.

Bizim zihin dünyamızda, genelde zıtların birbirini tamamlama değil de yok etmede işlev gördüğü için, bu bağlamda genelde gelenek-modernlik kavramlarının da birbirini yok etmeleri gerektiği düşünülür. Çünkü biz

Aristo'nun iki değerli mantığından aldığımız esinle “içtimai nakizeyn mümkün değildir” (iki zıt asla bir araya gelmez) ilkesini mutlak doğru kabul ederiz. Halbuki günümüzde “çok değerli mantık” öne geçince “iki değerli mantığın” çıkarımları esnemek durumunda kalmıştır. Kuraklık ve sel kaynaşır, çamuru, yazı ile tura birleşir parayı, ruhla madde kaynaşır insanı oluştururken biz neden zıtların illa birbirini yok etmeleri gerektiğinde dayatırız? Devci devesine sorar: “Ey benim güzel devem, inişli yolu mu çıkışlı yolu mu seversin”? Deve cevap verir, “sahip neden düz yoldan söz etmiyorsun”?

Günümüz dünyasında özellikle de Batıda, can çekiştiği belirtilen geleneksel aile kurumu üzerinde pek çok bilim ve din adamı, aydın, düşünür¹, sosyolog ve psikolog kafa yormaktadırlar. Önce Batı'da moderniteyle başlayan, daha sonra Ortadoğu, Uzak Doğu, Afrika ve Latin Amerika'da da yaygınlaşmakta olan evlilik karşıtlığının yaygınlaşmasıyla aile kurumunun içeriği boşaltılıp ticari birlikteliğe dönüşmüştür. Dolayısıyla gelenek ve modernlik kavramları üzerinde derin ve kapsamlı zihni çözümler yapmak elzem hale gelmiştir. Bu bağlamda, genelde batı dünyasında yaygın biçimde görülen boşanmaların son yıllarda ülkemizde de artış göstermesi, aile ve evlilik kurumu üzerinde de ciddi araştırmaların ve derin düşünsel çabaların yapılmasını gerektirmektedir.

Batılılaşma süreci içinde ülkemizde bilimsel araştırma yapan akademisyenlerce batılı bilimsel şablonlardan sadece biri -olgucu atomculuğu- kabul görüp, bunun tüm alanlar için geçerli olduğu savından hareketle Batı'nın modernitesine “itina ile değil, imrenerek, özenle değil özentiyile”² yaklaşılmıştır. Yani bir hakikat araştırmacısı tavrıyla değil de bir aşık tutumuyla modernliği öğrenelim derken yöntemsel hatalar nedeniyle skolastik bir eğilime de sürüklenilmektedir. Batı düşüncesine *critique spirit* (eleştirel ruh) ile değil maşuka meftun olan bir aşık tutumuyla yaklaşılması, maalesef bazı aydınlarımızın düşünsel atılım yapmalarının tıkacı olmaktadır.

1. GELENEK VE MODERN KAVRAMLARININ ANLAMLARI

1.1. Gelenek

Tradition (gelenek) kelimesi Latince devretmek, miras bırakmak, anlamlarına gelen *tradere* kelimesinden türemiştir. Etimolojik anlamda gelenek (*tradition*), şifahi olarak kuşaktan kuşağa aktarılan bir ifade, inanç ya da uygulama anlamına gelmektedir.³ Gelenekçilik dini ağırlıklı olmazdan önce

¹ Paul Janet gibi.

² Necati Demir, *Çağını Aşan Ses: Mehmet Akif Ersoy* (Kilis: y.y., 2002), 154.

³ Mark Sedgwick, *Modern Dünyaya Karşı* Çev. Şamil Öcal, (Ankara: Hece Yayınları, 2016), 51-52.

felsefi ağırlıklıydı. O dönemde “modern dünyanın ne olduğunu anlayanların gelenekten uzaklaşacakları”, görüşü hâkimdi.⁴

Muhafazakârlık düşüncesinin temelinde, tabiat ve insanın evrendeki yeri önemli bir yer teşkil eder. Muhafazakârlar genellikle evrenin yaratılışında her şeyin varoluşunun nedeni olan Tanrı'nın var olduğuna inanırlar... Sofistlerin “İnsanın her şeyin ölçüsü” olduğu düşüncesine katılmazlar. Mükemmel olan insan değil, Tanrı'dır.⁵

İçinde yaşadığımız şu otuz yıllık dönemden hareket edilirse büyük olayların ve değişimlerin yaşanması, yeni toplumsal değerlerin ortaya çıkacağına önemli işaretler vermektedir. Bu durum, tüm dünyada bireylerin ve toplumsal grupların kendi ulusal ve -Hıristiyanlık dışında- dinsel bağlarından uzaklaşacağına ilişkin öngörüler ileri sürmelerine neden olmaktadır. *Medeniyetler Çatışması*, *Medeniyetler Uzlaşması*, *Medeniyetler İttifakı* ya da özellikle batıların gündeme getirdikleri *Şark Meselesi* gibi başlıklarla bu öngörüler dillendirilmektedir. I. ve II. Dünya savaşından sonra soğuk savaş dönemindeki iki kutuplu dünya içinde biçimlenen ülke ve devletlerin tek kutuplu dünya devi ABD öncülüğünde yeniden harmanlanacağı ve sınırlarının yeniden çizileceği ifade edilmektedir. Eğer bu öngörünün, toplumsal (ekonomik, siyasal ve bilimsel) gereklilikleri varsa böyle ürkütücü bir geleceğin insanımız ve tüm dünya ulusları için damıtılmış iyiliklere, güzelliklere ve gerçekliğe dönüşümünü sağlamanın zihinsel ve eylemsel girişimlerinin başlatılması gerekir.

Aydınlanma ve modernizmin, istenmeyen sonuçları doğurması yüzünden sert eleştirilere maruz kalması biraz da salt seküler ve gelenek karşıtı çağ olarak yorumlamaya da bağlı olabilir. Jerry Z. Muller'in de belirttiği gibi muhafazakarlığın sıkça aydınlanma düşmanı olarak nitelendirilmesine karşın aydınlanma kavramının çerçevesi içinde bazı gelenekçilerin de bulunduğu pek çok akım bulunmaktadır.⁶ Bu durum bizim düşünce hayatımızda da görülmektedir. Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yapmak istedikleri “tarihi realite”ye uygun bir Anadolu coğrafyası yaratmayı amaçlayan milli bir terkipti.⁷ Tanpınar'ı endişelendiren, mazinin modernite çabalarının içinde yok sayılması, ortadan kaldırılması ve bugüne taşınamamasıdır, yani sosyo-kültürel ve zihinsel dünyada derin bir kopuşun yaşanması, geçmişin yok sayılması, sürekliliğin kaybolmasıdır.⁸ Muhafazakâr düşünürlerimiz arasında devrim kavramını öne çıkaranlara da rastlanır. Bizde buna en çarpıcı örnek;

⁴ Sedgwick, *Modern Dünyaya Karşı*, 70.

⁵ Mehmet Vural, *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakarlık* (Ankara: Elis Yayınları, 2003), 14.

⁶ Vural, *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakarlık*, 14.

⁷ Köksal Alver, *Ahmet Hamdi Tanpınar: Türk Muhafazakarlığının Estetiği* (Ankara: Tezkire Dergisi, 2002), 27-28.

⁸ Vural, *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakarlık*, 113.

“Müslüman Anadolu Sosyalizmi Düşüncesini belli bir süre savunan Nurettin Topçu'nun (öl.1975) ana fikri, komünizm ve kapitalizmin dışında ahlakı ve sosyal adalet kavramını temele alan bir muhafazakarlıktır.⁹

1.2. Modernlik

Modern terimi, Latince, *modernustan* türetilmiş bir kelimedir. VI. asırda Latince'de “yenileyin” anlamını taşıyan bir terim olarak çıktı. X. yüzyıldan itibaren de Felsefe ve Din tartışmalarında kullanıldı. Bu terime açığa vurulmayan bazı gizli anlamlar yüklendi. Düşüncede açıklık, özgürlük, özerklik, kiliseden ve başka otoritelerden bağımsızlık, en son dile getirilmiş düşünceler üzerinde bilgi anlamına gelen sıfat¹⁰ olarak anlaşıldı. Yine bu terime, geleneksel skolastiği kırma, yıkma gibi anlamlar da yüklendi.

Modernlik, nesne dünyasındaki araştırma ve incelemelerde bir tutum ve yaklaşım tarzıdır ama modernizm, tüm insanlığa sunulmak istenilen bir öğreti (doktrin) ve ideolojiye (dünya ve hayat görüşü) dönüştürülen bir düşünsel öğreti olarak ele alınınca çok geniş bir değerler alanını etkilemeye başlayıp din ve gelenek karşıtlığı misyonu yüklenip kıyafet modasından musiki icralarına, devlet sistemlerinden felsefi görüşlere, plastik sanatlardan tarih yorumlarına, aile kurumundan gençlik sorunlarına kadar insan kültürünün yegane en makul ve yetkin açıklama biçimi olarak görülür. Felsefede modernliği Bacon (öl. 1626)¹¹ ve Descartes (öl. 1650),¹² bilimde ise Galilei (öl. 1642) temsil eder. Modern bilim, nitelikleri, niteliklerle değil aksine niceliklerle ifade etme yöntemini öngördüğü için deney ve gözlem sonuçlarının matematiksel işlemlerle ifadesi mümkün olabilir.¹³

Batı uygarlığınca dillendirilen ya da dikte ettirilen modernizm, iç savaşlar ve mültecilik sonucu yerlerinden yurtlarından edilerek ekonomik yönden tam anlamıyla çökertilen kesimler yüzünden yoğun eleştirilere maruz kalmakta ve daha insani ve barışçı bir uygarlık tasarımına gereksinim duyulmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda gelecekte, ya mevcut uygarlık değerlerinin gözden geçirilmesi ya da yeni bir uygarlık bileşimini gerçekleştirmenin zihinsel eylemsel hazırlığı düşünülmelidir. Bunun için bilim, sanat, düşünce ve din adamlarının kendi alanlarında ortaya koyacakları, -sadece kendi ulusları için değil- tüm dünya ulusları için makul ve yaşama geçirilebilir projeler, planlar ve tasarımlara gereksinim vardır.

⁹ Alver, *Ahmet Hamdi Tanpınar: Türk Muhafazakarlığının Estetiği*, 14; Nurettin Topçu, *Ahlak Nizamı* (İstanbul: Dergah Yayınları, 1997), 158..

¹⁰ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (Ankara: Ekin Yayınları, 1996), 367.

¹¹ Tümdengimsel yöntemi öne çıkardı.

¹² Analitik yöntemi öne çıkardı.

¹³ Mübahat Küyel, *Yeniçağ Felsefesi Tarihi Ders Notları* (Ankara: DTCF Felsefe Bölümü, 1976), 62-63.

Modern kavramı, modernizme, yani bir öğreti ve ideolojiye dönüştürülünce doğada gerekirci (determine) yapıda olduğu savunulan -kesinlikle kanıtlanmış olmadığı halde- yasaları sosyal hayata da uygulanabileceği savunuldu. Fizik dünyada bile gerekirci ilkeler bulmak önemli bir sorun oluştururken, şimdilik bunun toplumsal hayata, yani insan ve topluma ilişkin alanlarda da uygulanabileceği iddiası, bilgisizlik değilse, ideolojik bir cüretin ifadesi olmalıdır.

Modernizmin etkisiyle, geçmişte Tanrı ve tabiatla uyum içinde yaşadığı söylenen geleneksel insanın artık anlamını yitirdiği belirtilmektedir.¹⁴ Aydınlanmanın maddi ve manevi olması gerektiği devre dışı kalınca yalnızca bu kavramın biçimsel ve nesnel çerçevesi öne geçip Tanrı, tabiat ve insan denklemindeki kadim denge bozuldu ve insan kendine yabancılaşarak dünya yaşamında savrulup Tanrı ve tabiatla arasındaki hiyerarşi ve konumunu yitirmiş oldu.

Modernite, çağımızdaki maddi ve teknolojik gelişmenin temel dinamiğini oluştursa da yeni insani değerler üretmediği için insanlığa olumlu katkı yaptığı söylenemez. İnsanın metafizik soruları, modernistlerce ısrarla bilim dışılığı, geriliğin ve ilkeliliğin gereği olduğu düşüncesiyle bastırılmaya ve bilinçaltına gönderilmeye çalışılmaktadır. Uygarlığın asli yönünün insaniyete -doğruluk, dürüstlük, kanaatkârlık, sevgi, hoşgörü, içtenlik, merhamet, şefkat, sadakât, ahde vefaya- odaklanma değil de bireyler arası ilişkilerin, sınıf çatışmasını gerektiren (tatlı bir kâr, bol kazanç, bireylere ve sosyal gruplara rağmen aşırı büyüme, akıl almaz lüks yaşam) acımasız bir rekabete dönüştürülmesi, modernizmin ciddi biçimde eleştirisine neden olmaktadır.

Gelenek ve modernizmin ayrıştığı önemli bir nokta da şudur: Çizilecek tablonun bize en güvenli yanı, modern iş ve görev insanının hiçbir yerde garanti görmeyerek her şeyi kılı kırk yararcasına hesaplamaya ve kazanmaya kendini zorunlu hissettiği yerde statik ve gelenekçi toplum, insanı ister bu dünyada ister içinde hikmetine akıl ve sır ermeyen, fakat sürekli imdada ve kendisini ihyaya hazır *supreme* güçlerle nasibini garantilemiş olduğuna inanır. Bu yüzden yeri geldiğinde aynı inanişle tehlikeye atılmaktan, rizikoya katlanmaktan çekinmez.¹⁵

İnsanın salt bu evrenin varlığı olmadığını, bu evrende yaşamak durumunda olan ama başka bir evrenden de öğeler taşıyan bir varlık olduğu göz ardı edilmemelidir. İnsanın manevi boyutunu görmek istemeyen yaklaşımlar onu kendi doğasıyla kavgalı ve çatışmalı bir duruma getirmektedir. Salt bilimsel çalışmalara zemin hazırlayan modernite, genel anlamda insanlıktan övgü

¹⁴ Ralf Valdo Emerson, Henry D. Thoreau gibi.

¹⁵ Sabri Fahri Ülgener, *Zihniyet, Aydınlar ve İzmler* (Ankara: Mayaş Yayınları, 1983), 40-41.

almaktadır ancak, vahşice yapılan soy kırımları modern denilen dünyanın gözü önünde hem de baş rollerde gelişmiş denilen ülkelerin marifetiyle işlenmeye devam etmektedir.

Ulusal şablonların içinden çıkamayan, hakikatin kendi düşünce kulvarında olduğu saplantısından kurtulamayan ufuk yoksulu, zayıf kapasiteli düşünürlerce insanca yaşama hedefinin yakalanması mümkün gözükmemektedir. Bilimsel ve teknik gelişmelerle iletişimin dünyayı koca bir köye dönüştürdüğü günümüzde, içe kapanmayı kutsayıp küreselleşmeye karşın “sınırlarımız dışında ne işimiz var” diyen, kapalı zihinlerin açılması gerekir. Dünyanın artık, köyümüz, kentimiz, bölgemiz ve yurdumuzun sınırlarından ibaret olmadığı, aksine hinterlandımızın altı kıtadan, dört büyük okyanustan oluştuğu ve dünyanın etrafını çepeçevre saran atmosfer tabakası, uydumuz ay ile diğer gezegenlerin yörüngeleri ve çekim alanlarından oluştuğu göz ardı edilmemelidir.

1.3. Gelenek ve Değişim Kavramlarının Tarihi Kökenleri

Çağlardan beri filozofların tartıştığı, değersel etkisini kaybetmeyen kadim (gelenek) ve yeni (cedid) kavramlarının bireylere ve toplumlara ne denli etki ettiklerinin farkına varılması gerekir. Günümüz siyaset felsefeleri içinde muhafazakârlığın özel bir önemi vardır. Zira bu siyaset felsefesinin fanatik taraftarları olduğu kadar aşağılayan, küçümseyen ve “tutuculuk” olarak niteleyen -modernistler adlı- bir grup da söz konusudur.¹⁶

Muhafazakârlık, dünyada ve ülkemizde sıkça kendisinden söz edilen, çoğu zaman yerilip bazen de övülen ama tanımında kötümserlik, arızilik, irrasyonellik anlamlarını içeren bir kavramdır. Bu felsefeye ilişkin genel bilgisizlik durumu, onun değişime karşı olması veya statükonun gözü kapalı savunuculuğunu yapmakla özdeşleştirilmesine ve bazı yazarlarca yanlış bir biçimde dilimize tutuculuk” olarak çevrilmesine neden olmaktadır.

Ülkemizde muhafazakârlık, “geri kalmamıza neden olan” bir siyaset felsefesi olarak anlaşılmakta, değişime karşı direnç göstermeyi ifade eden “tutuculuk”la özdeşleştirilmekten ötürü sıklıkla gelişmenin önündeki bir engel olarak algılanmaktadır. Başta Edmund Burke (öl. 1797) olmak üzere muhafazakarlığın en temel fikir önderlerinin eserlerinin hala Türkçeye çevrilmemiş olmasının anlamı budur.¹⁷

Kuşkusuz diğer siyaset felsefeleri gibi muhafazakârlık da içinde yeşerdiği toplumsal şartların, ekonomik ve siyasal güç ilişkilerinin niteliğinden bağımsız değildir. Bu koşullar ve ilişkiler, her tarihsel dönemde ve her toplumda

¹⁶ Vural, *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakarlık*, 10.

¹⁷ Vural, *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakarlık*, 10.

düşünce ve değerleri, felsefi tartışmaları ve siyasal tutum alışları etkiler. Bu anlamda muhafazakârlık da içerisinde bulunduğu tarihsel dönem ve mekânlarda farklılık arz edebilmektedir.¹⁸ Grek düşüncesinin bir ayağı Attika Yarımadasında ilk defa Hesiodos'un (MÖ 700ler) Altınçağ adı verilen kurama dayandırılır. Ona göre, "insanların başlangıçta mesut bir hayat yaşadıklarına inanılmıştır. İnsanlar altın çağında basit ve sade bir hayat sürüyorlardı, fakat buna rağmen çok mesut idiler. Bu saadet devrinde, henüz mücadele ve harp yoktu, insanların birbirine tahakkümü mevcut değildi. Bu, insanların aralarında tam bir sükûn halinde yaşadıkları, tabiatın nimetlerinden rahatça istifade ettikleri altın devri idi... Fakat Hesiodos'a göre, insanın en tehlikeli icadı olan para ve servetin ortaya çıkması, insanların kudretli ve kudretsiz diye iki sınıfa ayrılmasına yol açmıştır."¹⁹ Böylelikle insanların arasındaki sulh bozulmuştur.

Buna karşın Demokrit (MÖ 492-432) ise, bu ilk devrin bir sıkıntı ve zaruret devri olduğuna kanidir. Ona göre, insan tarihinin gelişmesi, bitimsizce artan bir yetkinleşmedir. İnsan tarihinin seyrinde başlangıçtaki hayvan halinden devamlı uzaklaşıp, boyuna daha iyileşen bir hale yükselmiştir.²⁰ Bu evrimci anlayış, Rönesans'tan sonra gelişme duygusunu geniş kitlelere yaygınlaştırması sonucu, Altınçağ anlayışına rakip bir tarih kuramı olur.

Gelenek, bir toplumun "kendi" kalması, değişim de gelişmesi için gereklidir. Gelenekle değişim karşıtlığında ölçülü, dengeli, itidalli ve düşünerek hareket edilebilirse toplum olarak bu dönüşümün ağırları ana bünyeye zarar vermeden atlatılabilir. Her eski gözden çıkarılacak, her yeni kabul görecektir, anlayışı gelenekle değişimin kaynaşmasına engel olur. Kötü olmayan adetleri korumak şüphesiz iyidir. Fakat değişen şeylerden dolayı üzölmek faydasız ve bunlara dönmeyi tekrar istemek çocukça bir eğilimdir.²¹

Gelenek ve değişim nasıl uzlaştırılacaktır? Gelenekle modernliğin nasıl uzlaştırılacağı konusunda Mevlana'nın "pergelin iki ayağı metaforu"ndan yararlanılabilir. Pergelin sabit ayağı varlığa, hareketli ayağı oluşa işaretir. "Mevlâna şüphesiz halis bir Müslüman'dı. Bir ayağımla şeriata (din) dayanır, öteki ayağımla dünyayı dolaşırım, diyerek İslam dinine geniş açıdan bakmıştır."²² Zaten varlığın ilkesi, esası olan hakikat hem sabiteyi hem de oluşu (hareket) içermektedir. Bu nedenle temel düşünce kuramım olan *Zıtların Ahenkli Birliği* yaklaşımı sabit bir kaide üzerine kurulan bir ayağına

¹⁸ Vural, *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakarlık*, 10-11.

¹⁹ Ernst von Aster, *İlkçağ Felsefesi Tarihi, Ders Notları* (İstanbul: İÜEFY, 1943), 70-71.

²⁰ Aster, *İlkçağ Felsefesi Tarihi, Ders Notları*, 71.

²¹ Paul Janet, *Aile Ahlak*, çev. Halil Türkmen (İstanbul: y.y., 1937), 22.

²² Mehmet Önder, *Uluslararası Mevlana Semineri* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1973), 107.

dayanarak öbür ayağını olabildiğince genişletip daraltabilen bir değişim yetisine sahiptir.

Gelenekle değişim kavramlarını birbirinin uzlaşmaz zıtları olarak değil birbirini besleyerek tamamlayan düşünsel rakipleri olarak anlamamız gerekir. Çünkü millet olarak “kendine özgülük” devam ettirilecekse değişmeyen değerlerin olması gerektiği gibi “ilerlemek” için de değişim kanallarının açık olması gerekir. Ancak, değişmesi istenilmeyen gelenekler ‘ilerlemeye’, değişim kanallarının da toplumun “kendi” olarak kalmasına engel oluşturmamalıdır. Gelenekle değişim arzusunu düşüncede rakip eylemde refik (arkadaş, yoldaş) haline getirmemiz gerekmektedir. Düşünsel çatı (entelijansiya) altında yaşamayı arzu eden zıtların varlığından rahatsız olmak şöyle dursun, bunların ilerleme ve gelişme dinamiği olarak görülmesi gerekir. Çünkü ülke içinde zıtlar ortadan kaldırılıp düzlenirse, alternatif olarak yabancı değer, kavram ve güçler hemen belirecektir. Bir toplumun çözülüşünün nedenlerinden biri de zıtlarını kendi içinden çıkarma becerisini gösterilemeyiştir. Alternatif düşünce, hariçte temsil edildiği anda ulus olarak toplum yapısının tuğlaları sayılan bireyleri tek tek kaybedilir.

Modern yapı çalışan eşlerin çocuklarına bakıcılar, ebeveynlerine de yaşlı bakım evleri sunuyor. Bu durum, geleneğe bağlı kesimlerce hoş karşılanmıyor ama modern çalışma hayatı içinde kadın ve erkeğin çalışması bunu zorunlu hale getiriyor.

2. MODERN DÜNYAMIZDA AİLE KURUMU

2.1. Kavramının Etimolojik Anlamları

Aile sözcüğü bize Arapça el-ailete’den geçmiştir. “Nesep ve evlilikle bir araya gelmiş, bir çatı altında bulunan topluluk” anlamına gelir.²³ Bir kişinin karısı, ev halkı, aynı gaye için çalışan kimselerin hepsi: matbuat ailesi.²⁴ Bir kişinin bakmakla yükümlü olduğu hane halkı, bağımlılar ve geçimini sağlama, besleme, bakma anlamlarına gelmektedir.

“ Aile, küçük bir sosyal gruptur. Normal olarak bugünün ailesi baba, anne, bir veya daha fazla evlenmemiş çocuklardan oluşan, aralarında sıkı bir solidarite (dayanışma, tesanüt) bağı bulunan ve yüz yüze (*face-to-face*) şeklindeki sosyal münasebet vasfının hâkim olduğu asli bir sosyal gruptur.²⁵ Yaratılışı itibariyle insan tabiatında tek başına yaşayabilecek kadar yeti ve organlara sahip olmadığından toplumsal bir canlıdır. “Kişi tek başına kendi ihtiyaçlarını karşılayamaz. Tabii engelleri geçebilmesi barınmak için eve,

²³ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Vadi Yayınları, 1996), 24.

²⁴ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın Yayınevi, 1988), 25.

²⁵ Nihat Nirun, *Suç Hadisesinin Sosyal Sebepleri Üzerine Bir Araştırma, Suut Kemâl Yetkinî Armağan* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayını, 1968), 121.

kullanmak için eşyalara, neslini devam ettirebilmesi ve koruyabilmesi için bir nikah akdiyle bir araya gelirler. Çocuk uzun süre ebeveynlerinin yardımına ve bakımına muhtaçtır. Bir yetişkin oluncaya kadar eğitilmelerinde ebeveynler rol alır.”²⁶

Modernitenin, bunca imkân ve baskın avantajlarına karşın toplumun tümünü kendi içinde absorbe ettiği söylenemez. “Batı memleketlerinde bile şehir ve bilhassa büyük şehir topluluklarında modern hayat nizamının teşkil ettiği bir aile tipi baskın çıkarken, aynı çevrenin köylerinde eski tip aile ağır basmaktadır.”²⁷

Doğrudan doğruya fertlerle bağlanmak isteyen modern cemiyet, her şeyden önce fertlerde bu önemli işleve lâyük olacak kişilik sahibi bireylerin yetiştirilmesine bağlıdır. Bu ise, temelde ailenin işlevidir. Bu yüzden modern ailenin strüktürü, modern cemiyet tarafından kendi ihtiyacına göre biçimlendirilmektedir. O özellikle aileye, kendi hayatı ihtiyacı olan ögeyi verebilecek biçimi vermek ister. Bu görevi layığıyla görebilecek bir sosyal kurumun aile olacağı da anlaşılmalı durumdadır.²⁸ Toplumsal yapının temel taşlarını (kurum) iç bünyeden gelen ihtiyaçlar dışta tutulursa dışardan yapı sökümleri toplumsal talebi karşılayamadığı için yıktığı geleneksel yapının yerine modern bir yapı oluşturulamıyor, toplumda bunalım yaşatmaktan öteye geçmiyor. Gayrı meşru (çağdışı) sayıp yasakladığımız bir kapının (kurum) muadili (dengi) olan başka bir kapı açılmadığında kapı kapatmanın bir anlamı olmayacaktır. Modernite, sonu düşünülmeden yapılan reformlar, devrimler yüzünde birçok alanda geleneksel kurumların yerini dolduramamıştır.

2.2. Aile Olgusu

Konuya önce temel bir önermeyi belirterek gireyim: “İnsanı tanımadan, onun üzerine kafa yormadan yapılan her çaba kadük kalacak, demektir.”

Geleneksel Hıristiyan aile yapısında bireylerin varlık sebebi, “Aranızda büyük olmak isteyenler ötekilerin hizmetkârı olsun.”²⁹ “İnsanoğlu, hizmet edilmeye değil hizmet etmeye ve canını birçokları için fidye olarak vermeye geldi,”³⁰ ilkeleridir. Çoğu mistiklere göre sevgi, karşılığı istenilecek bir ticaret metaı olmayıp, fedakarlıkla yaşayan ve büyüyen, sevilen varlıkta için

²⁶ Hüseyin Öztürk, *Kınalızade Ali Çelebi’de Aile* (Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991), 97-98.

²⁷ Tahir Çağatay, *Modern Aile ve Sosyal Problemleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973), 79.

²⁸ Çağatay, *Modern Aile ve Sosyal Problemleri*, 79-80.

²⁹ Matta, *Kutsal Kitap Matta* (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2009), 1036.

³⁰ *Kutsal Kitap Matta*, 1036.

(mündemiç) olan duygudur. Bunun dışındaki sevgi karşılıklı olduğu için kişi verdiği kadar alır.³¹

A. Kurtkan'a göre aile, gelenekçi anlayışta bireyin kendi istek ve iradesiyle kurmaksızın doğuştan itibaren içinde bulunduğu topluluktur. Buna karşın, modern aile, kadın ve erkek için bir çıkar birlikteliğidir.³² Çocuk konuşmayı, duygusal paylaşımı ve toplumsal dünyayı ilk defa aile içinde öğrenmeye başlar. Aileler, gelecekte çocuklarından değişik beklentiler içinde oldukları için birbirinden farklı değerleri öğretirler.³³ Doğal olarak her aile çocuklarına farklı eğitim verdiği ve alışkanlıklar edindirdiği için bunların kaynaştırılması işini okul üstlenir. Böylelikle toplumsal grupların çocukları okulda/mektepte milletin çocukları haline getirilir. Sağlıklı bir ilişki ve huzurlu bir ailede karı ve koca birbirlerinden şunları bekliyor: **Sevgi, ilgi, saygı, sadakat ve şefkat görebilmeyi, ilişkilerde içtenlik ve güvенеilmeyi bekliyorlar. İstismara, aldatmaya katlanamayacaklarını belirtiyorlar.**

Aile, ergin yaşa gelen karşı cinslerin birbirleriyle şahitler huzurunda yaptıkları dil ile sözleşerek, yazıyla ahitleşerek nikahlanmaları/evlenmeleri sonucu kurulur.³⁴ "Ailenin kuruluş temeli araştırıldığı zaman çok çeşitli evlilik türleri görülür. Bunların her birinin kendi içinde belli kuralları vardır. İlkel kavimlerde bile kimin kiminle evleneceğine ilişkin kesin hükümler görülür. Evlilik toplum tarafından bazı şartlarla sınırlandırılıp bazı merasimlere (rituel) bağlanmıştır. Promiscuite (Fr.) yani cinsel serbesti yöntemine hiçbir dönemde ve yerde rastlanmamıştır. Başka bir deyişle aile kurumunun olmadığı bir insan sürüsü kesinlikle bulunmamıştır."³⁵

Bir insan yavrusunun hayat sahnesinde belirip orada bir mevki işgal edebilmesi için, iki insanın ana ve baba olmak üzere bir zümreleşme münasebetine girmiş olmaları gerekir. Böylelikle, insan sosyalleşmesi, yani bireylerin grup yaşantısına uyum başlangıcının, ana baba çifti olduğu da kendiliğinden anlaşılabilir oluyor."³⁶

Endüstri devriminin gerçekleşmesi tarıma dayalı eski hayat tarzının kökten değişimine neden olmuştur. Köy toplumunun yürürlükteki iş bölümünü altüst ettiğinden, köylü kesimi köyünden uzaklaşıp kent hayatının el işçiliğine (amelelik) yönelmek zorunda kalınca, bir türlü uyum sağlayamadığı modern yaşam felsefesiyle değer çatışmaları içinde, hayat tarzını istemese de değiştirmesi kaçınılmaz oldu.

³¹ Janet, *Aile Ahlakı*, 44.

³² Amiran Kurtkan, *Sosyoloji* (Ankara: MEB Basımevi, 1980), 9.

³³ Uğur Dolgun, *Toplumbilim Kamu Yönetimi Lisans Programı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, ts.), 88.

³⁴ Hanıma kalkan el, kocaya batırılan sivri dil, ailenin yıkımına neden olur.

³⁵ Kurtkan, *Sosyoloji*, 92.

³⁶ Çağatay, *Modern Aile ve Sosyal Problemleri*, 73.

“Bugünün aile kuruluşunda izi görülmekte olan ataerkil aile kuruluşunun sanayi toplumu düzeninin talepleriyle taban tabana zıt bir durumu göstermekte olduğu da açıktır... Günümüz dünyasında gelenek-değişim kavramlarının ve anlamlarının ortaya çıkan mücadele içinde beliren bir gerçek, modern cemiyetin geliştirmekte olduğu değişimler ve yenileşmeler karşısında sarıh bir cephe olarak savaşmakta olan bir zümre tipinin aile olduğu anlaşılmaktadır.”³⁷

Sosyologlar genel olarak hayatı ve toplum gerçeğini farklı sosyolojik öğelerle açıklayarak spesifik toplumsal sonuçlara da ulaşırlar. Örneğin toplumsal hayatı analık-babalık içgüdüleriyle açıklamak isteyenlerin düşüncelerini şu temeller üzerine toplamak mümkündür. Analık-babalık içgüdüleri ailenin temelidir. Bu içgüdü ebeveynleri çocuklarına bağlar, onlar uğruna nefsinin fedayı göze alabilir. Aileye ait yasaları oluşturur. O, her türlü şefkat ve muhabbetlerin, aşkla ilgili tüm duyguların kaynağıdır.³⁸

2.3. Geleneksel Aile Yapısını Tehdit Eden Modernitenin Dayanakları

Günümüz toplumlarını Batıda ya da dünyanın neredeyse her coğrafyasında aile üyelerini, özellikle de ebeveynleri derin bir endişe içinde düşündüren sorun kuşak çatışmaları ve gençlerdeki evlenmeye karşı mesafeli durmaya (*regression*) bir çözümün bulunamayışıdır. Eğer amaç, salt bireysel başarıya kilitlenmek ise, bunun dışında her değer, kural ve tutum iticidir. Çünkü Makyavelizm bir siyaset felsefesidir ve amaca ulaşmak için her türlü aracın kullanılmasının meşru ve mübah olduğunu savunur. Ya da “zafere giden her yol mubahtır”.³⁹ Napolyon’un dillendirişiyle- “başarı hatayı unutturan bir öğedir”, özlü sözleri cazip hale geliyor.

Birey ve toplumsal grup, toplumsal yapının iki önemli ögesidir. Bunlar birbirinin hem rakibi hem zıttı hem alternatifi hem de mütemmim cüzüdür (birbirini tamamlayan zıtlarıdır). Bunlardan biri adına diğerkinin göz ardı edilmesi ahenk ve dengenin kaybedilmesi, demektir.

Özgürlüğü, serbest akıl yürütme değil de bireysel ya da toplumsal her türlü kayıt ve kuraldan azade olmak biçiminde algılayan, başkalarına bağımlılıktan kurtulan ve Tanrı’ya bile başkaldırması gerektiği belirtilen insan, garip ve şaşırtıcı bir şekilde Tanrı’dan kopardığı özgürlüğü kendisi gibi öznelerin düşünceleri ve tutumlarının vesayetine bırakıp aklını kiraya vermek durumunda

³⁷ Çağatay, *Modern Aile ve Sosyal Problemleri*, 77.

³⁸ Nurettin Şazi Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi* (İstanbul: İÜEFY, Fakülteler Matbaası, 1955), 112.

³⁹ Ian Mclean Riker’in herestetik kavramının bir tahlilini yapmaktadır: bk. Coşkun Can Aktan, “Makyavelizm, Herestetik ve Politik Manipülasyon Sanatı”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 14/2 (Haziran 2022), 123.

kalmıştır. Sakson köleleri, boyunlarına efendilerinin ismi yazılan tasmalar takarak ben filanın kölesiyim diye birbirlerine övünürlerdi.⁴⁰ Günümüzde bağlı olduğu öğretiyi ya da ideolojinin adıyla anılmayı, bir üstünlük vesilesi gören kişiler ya da gruplar bu durumu düşünmelidir.

“Biz gerçekten insanı en güzel biçimde yarattık”⁴¹ ayetinden hareketle, insanın kavramsal boyutuna karşılık gelen mana ve mazmunu yüzünden ona yaratılmışların en onurlusu denilir. Tanrı tarafından ulviligi, yüceliği belirtilen insanın, Grek dünyası düşünürlerinin bazılarında görülse de kuramsal anlamda itibarının göklere çıkarıldığı dönem Rönesans dönemleri ve sonraki modern çağlardır. Günümüzde de kuramsal anlamda insan, en üstün değer olma konumunu korumaktadır. Fakat trajik-komik bir biçimde insan kavramının içine pratikte pek az kişi girebilmektedir. Kavram olarak insan iyiliğin, nesnel olarak insan kötülüğün simgesi olarak algılanmaktadır.

2.4. Aile Değerleri Bağlamında Dünya Görüşlerinde Yaşanan Değişmeler

Özgürlük kavramının kökenleri bir açıdan eski Grek düşüncesine, bir açıdan da Rönesans düşüncesi ve sanayi devrimine kadar götürülmektedir. Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde bayraklaştırılıp XIX. asırda çözülmek durumunda kalan felsefi kavramlar ve akımlar içinde özgürlükçü kültür popülerleşti. Rönesans'ta, özellikle de aydınlanma dönemlerinde, bireysel özgürlük düşüncesinin kapsamı içine giren, herhangi bir dinin mensubu, bir kralın tebaası olmayıp kendi iradesi dışında herhangi bir ilahi ya da seküler hiçbir kayıt ve kurala bağımlı olmaması gereken bir yetenek ve kapasite ile donanımlı, zihni ve aklıyla çözemeyeceği hiçbir sorunu bulunmayan kutsanmış birey düşüncesine ulaşıldı. Bu düşünce günümüzde toplumsal kültür piramidinin en alt tabakalarındaki bireylere kadar yayıldı. Bu etkileniş okuyarak, düşünerek değil, toplumsal atmosferde, sosyal gerçeklik kavramı ve yapısı özümsemmeden yalnızca “ben” merkezli kendini kurtarmayı hedefleyen, bireysel özgürlüğün sorumsuzluk versiyonu biçimiyle gerçekleşmektedir.

Ebeveynlerce, çocukların özel hayatlarına onların gelecekleleri adına biraz kısıtlamalar ve kayıtlar getirilmiş olsa hemen; “bana karışmaya ne hakkınız var, sizin dünyadaki özgürlükten haberiniz var mı” itirazıyla karşılaşmaktadır.

Eşler birbirine sadakatsizlik gösterdiklerinde, nikahlı oldukları noktasında yapılan bir eleştiriye, evliyiz diye ömür boyu kocamın/karımın mahkûmu olacak değilim, itirazları geliyor.

⁴⁰ Cemil Meriç, *Bu Ülke* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1975), 91.

⁴¹ et-Tin 95/4.

Hırsızlar çaldıkları emtia ile yakalandıklarında; -utanıp sıkılacaklarına içinden değil, alenen o da (mal sahibi) sağlam kilit vursaydı, devlet bize düzenli iş, aş ve konut vermezse bu iş en doğal hakkımızdır, cüretkarlıkları, yani bayağı kuralsızlıklar (*anomies*), bir anlamda sivil itaatsizlik kılıfıyla perdelenmeye çalışılmaktadır. Tabii bu tutum kısmi olanın genelleştirilmesine neden olmaktadır.

2.5. Sanayi Devriminin Tetiklediği Hayat Tarzındaki Değişimler

XVIII. yüzyılın ortalarına kadar dünya nüfusu genelde tarım, hayvancılık ve küçük el sanatları toplumu olarak yaşıyordu. Batıda sanayi devriminin gerçekleştirilmesiyle köyde, kasabada ve küçük kentlerde yaşayan kesimlerin ihtiyaç ekonomisi doğrultusunda ürettikleri mal ve ürünler kendi geçimlerini sağlayamaz duruma getirdi. Köylünün, küçük sanatkâr ve esnafın elindeki ürün ve mal, değerini kaybetti. Alt gelir gruplarını teşkil eden bu geniş kitleler, çalışma biçimlerini değiştirmek için “Paris’in, Londra’nın taşı toprağı altındır” sloganı doğrultusunda büyük sanayi kentlerine kitleler halinde akın ettiler. Bu durum hayvancılık ve çiftçilikle geçimlerini sağlayan köylü kesimin, niteksiz ameleler olarak büyük kentlerde yığılmasıyla emeğin değerini ucuzlattı. Daha önceki geçim kaynağı olan çiftini, çubuğunu, toprağını ve hayvanını, ölü fiyatına elden çıkarıp kent hayatında tutunmaya ve iş bulmaya çalışan kitleler, kısa zamanda öngöremedikleri sorunlar yumağı ve yoksullukla yüze geldiler. Aileler dağıldı, çocuklar aile çatısı altında barınamaz hale geldiler. O kuşağın pek çok ferdi, sanayi devriminin sınır tanımayan üretim ve tüketim ekonomisinin acımasız çarkları arasında kaybolup gitti. Çocukların çoğu, toplumun en düzeysiz kesimlerinin emek ve cinsel sömürüsüne maruz kalırken pek az kısmı da bu tehlikeli geçitlerden geçerek, ahlaki bir değer tanımadan⁴² gelişen ve değişen kent yaşamına uyum sağlayıp yer tutabildi.⁴³ Çünkü, “Liberal demokrasinin üçüncü varsayımı, sistemde nesnel herhangi bir toplumsal ya da ahlaki değer kesinlikle kabul edilmemesidir.”⁴⁴

Kırsal alanlardan göç edenlerin kent yaşamına uyum sağlayabilme süreçlerinde karşı karşıya kaldıkları problemlere ve bu problemlerin nedenlerini tasvir etmek üzere yapılan araştırmalar sonucunda antropologlar, köyün tarımsal bir topluluk olduğunu ileri sürerken, kır kent ayrımında mesleki farklılaşma yerine yapı ve ilişki örüntülerine yönelme gereğini vurgulamışlardır. Kırdaki karşılaşılan tarım odaklı geleneksel yaşam, kentte oldukça

⁴² “*Liberalo-kapitalo*’nun kendini bağlı hissedeceği hiçbir dini ve ahlaki kuralı yoktur”

⁴³ Münir Raşit Öymen, *Ahlak Eğitimi* (Ankara: Murat Matbaacılık, 1975), 70-74.

⁴⁴ Halis Çetin, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Doç. Dr. Feramuz Aydoğan’ın Anısına 2/1 (2001), 233.

farklılaşan, iş bölümü ve uzmanlaşmayı zorunlu kılan bir yaşam biçimine dönüşmekte ve bu durum yaşam koşullarını da etkilemektedir. Aile üyelerinin sürekli bir arada olamayışı nedeniyle aile ve akrabalık bağları eski gücünü kaybetmekte, otorite figürü farklılaşmakta, kişi bağımsızlaştıkça bireysellik ön plana çıkmaktadır.⁴⁵

Sanayi devrimiyle tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinde tümüyle değil de genelde çocukların ebeveynlerine ve hanımın kocasına olan ekonomik bağımlılığı önce azaldı sonra sıfırlandı. Geleneksel toplum biçiminin yerine, sağlıklı bir toplum biçimini ne çağdaş kapitalist ne de sosyalist toplum modelleri oluşturamayınca küçümsenen ve terk edilen geleneksel değerlerin yerine yeni değerler konulmadığı gibi sağlıklı bir toplumsal yapı da kurulamadı. Buna bir de Batılı devletlerin neden olduğu 18 yıl arayla gerçekleşen iki dünya savaşının korkunç yıkımları eklendi.

Birey-toplum ikiliğinden ahenkli bir birlik oluşturamayan kişi, arzu ve isteklerinin önündeki engeller olarak gördüğü metafizik ve toplumsal değerleri önce yadsımaya, sonra da onlarla savaşmaya başladı. Oysaki insan, ancak bir değerler manzumesi ve kurallar mecmuası içinde insanca yaşayabilir. Değerler sistemi olmayan, yasaları bulunmayan bir belde, -can güvenliği olamayacağı için- derhal terk edilmelidir. Çünkü böyle bir ortamda gücü yetenin, diğerinin varlığını gasp edip canına okuması kaçınılmazdır. Bu nedenle günü kotarma anlayışı olan popülizmin ağına düşerek kısa zamanda emeksiz varlık sahibi olmaya çalışan bireylerin birkaç yıl sonra acınacak hale düşmeleri an meselesidir. Bir yılda zengin olmak isteyen altı ayda asılacağı uyarılarına karşın ülkemizde kısa zamanda varlık kazanmak, aniden köşeyi dönmek isteyenlerin 1990'lı yıllarda başlarına neler geldiği anımsanmalıdır.

Popülizm, yalnızca sıradan halkın zengin olma hırsını tetiklemiyor, her kesimden insanın, hatta kültürlü, saygın denilen ünlü kişilerin bile iştihasını kabartıyor. “Hak”, “hukuk”, “tüyü bitmedik yetimin hakkı”, “emeğin kutsallığı”, “haramın binasının olmayacağı”, “yanlış yapanın karşılığını mutlaka göreceği”, türünden metafizik içerikli uyarılara kulak tıkayanlar, zihnen aydınlandığı varsayılan her kesimden insanlar birbirinin emeğine, onuruna, makamına ve konumuna oynar hale geliyor. Aydınlanmış kişiden fırsatçı (oportünist) tutum yerine erdemleri kendine ahlak edinen bir iraya sahip olması beklenir.

Modernizmin doğru anlaşılması yüzünden insan, toplumda “iyi insanı yurttaş” olma imkanlarından yoksun bırakıldı. Sanayileşmeyle, geniş aile yapısı çekirdek aile yapısına zorunlu olarak dönüşünce, ikinci derece yakınları da aynı evde barındıran “büyük aile” parçalandı; bu durum aile

⁴⁵ Turan Şahin, *Geçekondularda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonları Dönüşümü* (Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, 1993), 9.

üyeleri arasındaki geleneksel bağı çözdü. 18. yüzyılda dönemin entelektüel çevresinde “Aydınlanma Nedir” diye ilk tartışmayı açan Johann Friedrich Zöllner (öl. 1804), manevi değerlerin yozlaştığı, dini değerlerin aşağılandığı, inanan insanların metafiziğe değil, salt fizik evrene yönelmeleri gerektiği telkin edildi. Aydınlanma, sadece fiziksel yönüyle öne çıkarılınca çoğu değerler gibi bazı kurumlar da bu tarafgir ve ideolojik yaklaşımdan olumsuz yönde etkilendi. Örneğin eşlerin sadakati üzerine bina edilen evlilik ve nikahın içeriği boşaltılıp değersizleştirildi. Özgür insanın duygularıyla değil düşünceleriyle sözleşme yapabileceği, nikah ise duygu içerikli, sadakatle bir başkasına bağlılığı gerektirdiğinden özgürlüğün kısıtlanması olarak yorumlandı. Bunun için nikah ve evliliğe alternatif olarak aynı dairede karşı cinslerin birlikte mal ortaklığını temel alan *cohabitation*⁴⁶ önerildi. Böylelikle aile kavramı eski karşılığını hiçbir zaman bulamadı.

*Cohabitation*⁴⁷, toplumun sürekliliğini tehdit eden toplumsal bir olgu mudur? Evlenecek ve aile kuracak olan yetişkin kişiler, aile ve çocuk yetiştirme külfetine katlanacak cesaret ve gücü kendilerinde bulamadıkları, yine nikahlanmadan birlikte yaşayan karşı cinsler de çocuk edinmedikleri zaman genç ve gelecek kuşakların akıbetleri ebterlik⁴⁸ (soyu devam etmeyen) olacağından iki üç kuşak sonra toplum önce bakıma muhtaç yaşlılar kitlesine dönüşecek en sonunda da toplumsal bir olgu olmayacak demektir.

Aileyi ortadan kaldırmak demek tüm toplumu yıkmak demektir. Ailenin fonksiyonlarına el atmak da sakıncalıdır. Ne yazık ki 1970li yıllardan beri İskandinav toplumlarında ve A.B.D’de, çeşitli nedenlerle evlenmeleri geciken gençler, karşı cinsten arkadaşlarıyla bir arada yaşamaktadırlar. Buna bilimsel deyimle *cohabitasyon* (bir arada yaşama) denmektedir. Gerek İskandinav gerekse A.B.D’de hoşgörüyü karşılanan bu yaşam biçimi gençler arasında çok hızla artmakta ve popüler bir tutum olma niteliği kazanmaktadır. Bu durum, dünya çapında olması halinde toplumun nüvesi ve en önemli kurumu olan aile için büyük bir risk oluşturabilir.⁴⁹ Sanayileşme ile birlikte özelde bireylerin genelde de toplumların hedef ve öncelikleri geleneksel anlayıştaki toplumun temel taşı sayılan aile kurumu içinde üyelerin birbiriyle dayanışarak mutlu ve huzurlu bir yaşam hedefinden uzaklaşmış özelde bireyler, genelde de toplumlar kaynağı hakkaniyeti gözetmeyen başarı ve konforlu bir yaşam tarzını önceler hale gelmiştir. Her birey başarı, her toplum lüks ve konforu

⁴⁶ Cohabitation’a, siyaset dilinde farklı bir anlam yüklenir. Fransâda Cumhurbaşkanı seçmesine karşın mecliste salt çoğunluğu sağlayamayıp Başbakan rakip partiden seçilip ülkeyi Cumhurbaşkanıyla Başbakanın ortaklaşa yönetmesi anlayışına da denir.

⁴⁷ Karşı cinslerin mal ortaklığı temeli üzerine aynı dairede birlikte yaşama biçimi.

⁴⁸ İlk anlamı, soyu devam etmeyen, mecazen de eksik ve sonuçsuz manasında kullanılır.

⁴⁹ Rezan Şahinkaya, *Cumhuriyet, Köye, Köylü Kadına ve Türk Ailesine Neler Getirdi?* (Ankara: TBMM Yayınları, 1984), 87.

hedeflediği zaman dünyanın mevcut kıt kaynaklarının dünya nüfusuna bu imkânı veremeyeceği, hatta paylaşımın adil olmaması nedeniyle de durumun orta gelirli ve yoksullar aleyhine gittikçe daha da güçleşeceği açıktır.

2.6. Eğitim Sistemindeki Değişmeler

Genel anlamda eğitim, bizden sonra yerimizi alacak çocuklarımızın, topluma uyum sağlamasını gerçekleştirmek demektir. Amacı her zaman yeni kuşakları her ortamda ve her çağda geçerli teknikler ve kurallar aracılığıyla ileride karşılaşmak zorunda kalacakları toplumsal koşullara ayak uydurabilecek hale getirmektir.⁵⁰ Eğitim tarihi kısaca gözden geçirilirse, yöntem ve tekniklerin çağlar boyunca sıkı disiplinden, hoca ve okul odaklı olmaktan özgürlük ve öğrenci odaklı olmaya doğru evrildiği görülür. Geleneksel dini eğitim; gökten yere doğru biçimlenen bir metafiziksel sıradüzeni (hierarchy) içinde oluşturulup öğretmen ve öğrenci arasındaki saygı ve hukukun çerçevesi “Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olmak” ifadesiyle çizilmiştir. Öğrenciler, yaptıkları eğitim-öğretim işinde; önce hocalarına (alimler), sonra peygambere en sonunda da Tanrı’ya karşı kendilerini sorumlu hissederlerdi. Öğrenciler kendilerini eğitip öğreten hocalarına itaati mutlak bilip, öğretmene karşı geldiklerinde, peygambere, ondan da öte Tanrı’ya karşı gelecekleri biçiminde bir metafiziksel sorumluluğa inandırılmışlardı.

Öğretmenler, kendilerine ebeveynleri tarafından “eti senin kemiği benim” diye teslim edilen öğrencilerin iyi yetişmesi için maaşları düşük de olsa, hatta alamasalar bile, emanete hıyanet etmekten kaçınıp ‘En yüce Bir’in bir niteliği rabb (terbiye etmek) ve peygamberlik mesleği olarak gördükleri öğretmenliği yere düşürmeyi dine, peygambere ve Tanrı’ya karşı gelmek şeklinde algılıyorlardı. Bu düşünce ideal anlamda övgüye değer olsa da pratikte istismara açık bir öğreti olduğu için, Rönesans Döneminde Batıda görülüp Kilisenin baskıcı öğretim anlayışı karşısına özgürlükçü alternatif seküler eğitim sistemi gündeme getirildi.

Rönesans’la birlikte evren, insan ve hayat anlayışlarındaki doğacı ve seküler değişme ve toplumsal değer kırılmalarıyla geleneksel eğitim anlayışı oldukça itibarsızlaştırılıp, değil insanın insana (öğrencinin öğretmene) kulluğu, insanın Tanrı’ya bile kulluk yapmayacağı düşünceleri öne çıktı. Kuramsal olarak insanın, “kul” ve “efendi” kavramlarının yerine ‘kendi kararlarını kendisi veren, kendisi dışında hiçbir otorite tanımayan, kendine yeterli özgür birey’, tanımı öncelendi.

Geleneksel eğitim anlayışı art niyetli insanlarca istismar edilip, Tanrı’ya

⁵⁰ Angela Medici, *Yeni Eğitim*, çev. Nihal Önal (İstanbul: Varlık Yayınları, 1972), 36-37.

ilişkin olan mutlak itaat, nasıl ki peygamberin⁵¹, hocanın ve öğretmenin şahsına kadar indirilebildiyse, modern dönemde özgürlükçü eğitim anlayışı da toplumu ve toplumsal yapıyı görmezden gelip haddini aşmaya kadar götürüldü. Mutlak itaat anlayışı mutlak itaatsizliğe evrildi. Bazı din adamlarının, din kurumlarının -Tanrı adına- insanın temel hak ve özgürlüklerini kısıtlamalarından dini ve Tanrı'yı sorgulama extremine, yani kavramı olguyla yargılama yanlışına düşüldü.

Modern eğitimin aşırılığı içinde yetişen, aşkın ya da içkin hiçbir kural tanımayan, uyumsuz, geçimsiz, bencil, sırf kendi istekleri gerçekleşsin diye çevreyi tahrip ve toplumu hiçe saymaktan çekinmeyen bireyci anarşistler yetiştirmekle toplumsal huzur ve barışa katkı yapmış sayılmayız.

Çocuk, hatta yetişkin, aile ile kendisi arasında sıkı ve kopmaz bağların olduğunu hissederse tek başına yaşamın mümkün olmadığını farkına varacaktır. Ekonomik bağımlılık, yakınlarımıza ve çevremize itaati ne kadar katılaştırırsa, ekonomik bağımsızlık da itaati o denli zayıflatıp ebeveynlere haddi aşan meydan okumalara neden olabilir. Ekonomik bağımsızlığını kazananların dik-duruşu ekonomik bağımsızlığını elde edemeyenleri bile itaatsizlikte yüreklendirmektedir. Ekonomik bağımsızlık, ebeveynlere itaatsizlik ve başkaldırı aracı olarak değil, aileye mali yük ve hukuki sorumluluk yüklemekten kurtulma aracı olarak görülmelidir.

2.7. Ailenin Gerekliliği Üzerine Spekülatif Düşünceler

İnsan için Aristoteles'in *zoon politikon* görüşü insanın toplumsal hayatın dışında yaşamasının mümkün olamayacağı⁵² tezine dayanır. Çünkü birey ancak kendini toplumsal yapı içinde yetkinleştirip türünü/neslini sürdürebilir. Gerçi insanın, insan için çok tehlikeli bir varlık olduğunu savunan düşünürler de yok değildir. Unlardan biri olan Thomas Hobbes'un dillendirdiği, bir Lâtin atasözü; "İnsan, insanın kurdudur" diyor, ben "insan, insanın ufkudur", diye düşünürüm.⁵³ Ben de bu sözü Latince *homo hominu horizonus* biçiminde ifade ediyorum.

Tek başına ne erkek ne de kadın kendi türlerini devam ettiremeyeceği gibi tam bir kişilik oluşturmaları da güçtür. Bunlar birbirinin mütemmimleri (zıddı olan tamlayanıdır). Bu yüzden Yüce Yaratıcı ya da doğa, çoğu varlıklar gibi insanları da farklı cinsiyette yaratmıştır. Bizde de bu bağlamda "Sizi kesen

⁵¹ Bir sahabe, Ya Resulullah! Ordunun buraya konaklatılması Allah'ın bir emri mi, yoksa sizin kendi görüşünüz mü?" diye sorunca, Peygamber: "Benim fikrim" demişti. Sahabe, bu sefer gerekçesi ile konaklanan yerin savaşı uzatacağını ve bunun da çok acı sonuçlara mal olacağını söylemiş; Peygamber hemen bu fikre uygun olarak Bedir kuyularının arka tarafına konaklanması emrini vermişti. bk. Siyer Vakfı, "Sahâbe Örneğinde İhtilaf Rahmet mi, Zahmet mi?" (Erişim 10 Ağustos 2022).

⁵² Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975), 9.

⁵³ Müjgan Üçer, *Güldeste-i Sivas I* (İstanbul: Sivas Belediyesi Yayınları, 2017), 298.

sizden biri, baltanın sapı sizden” diye bir özlü söz vardır. Bu nedenle dünyada insanın en büyük düşmanı, insandır, denilse yeridir. Çünkü hiçbir hayvan kendi türünü boğmak, yaşam hakkını yok etmek için ordular, ölümcül silahlar geliştirmez. İnsanda kendi türünü tahrip eden bir duygu vardır. Bir şeyi en az iki kişi ister, bu da doğal olarak bireysel olarak mücadeleyi, toplumsal olarak savaşı gerektirir. Ancak bu iddialar ve yorumlar insanın tam tanımını vermez. Bir de insanın insana duyduğu muhabbet yönü vardır. Hemcinsini, türdeşini koruması, gözetmesi, birbirinin ufkunu açma yanı vardır

Geleneksel aile yapımız, boşanan eşler, evliliği öteleyen gençler ve hısımlıklarının kavgalı bir biçimde bitiren ailelerce törpülenmekte, evlilik çağına gelen, hatta geçen gençler evliliklerini ötelemektedir. Gençler, insanın ve evlilik kurumunun mahiyetini/neliğini, ne bir eğitimle ne de merak saikiyle araştırma, inceleme yapmadan, “ben evliliğe uygun bir kişi miyim”, diye kendini sorgulamadan, bir hevesin güdülemesiyle evlenip boşanıyorlar. Hatta evlenmeden nişanlılık döneminde kavgalı bir biçimde ayrılıyorlar. Otuz kırk yıl öncesinde evlenenlerin yaş ortalaması günümüzdeki gibi ileri yaşlara sarkmadığı gibi boşanmaların oranı da günümüzdeki gibi yüksek değildi. Bu durumda sorunun arka planına bakmak gerekmektedir.

Geleneksel aile yapısı içinde genç yaşta evlendirilen çiftler eşinden başka erkek ve kadın görmedikleri için birbirlerini kabullenmek zorunda kalıyor, boşanma kavramı da lanetli sayıldığından o ihtimali düşünemiyorlardı, bile.

Moderniteyle birlikte her iki cins de uygar toplum yapısı içinde eğitim ya da iş hayatında karşı cinsten yüzlerce kişiyle muhatap olmaya başlayınca geleneksel eğitimin aşırı tutumlarından olan evlilik öncesinde müstakbel eşlerin görüştürülmemesi “haddini aşan zıddına dönüşür” ilkesi gereği modern eğitimin olağan tutumlarından olan evlilik öncesinde karşı cinslerin haklı olarak birbirlerini tanımaları gerektiği tezi yaygınlaşıp müstakbel eşlerin nikah öncesinden serbest ilişkiye girmelerinde sakınca görülmedi. Aile bireylerinin özel’i olan yuva, karı-koca sadakati, aile mahremiyeti gibi kavramları barındıran geleneksel anlayışın temel yapı taşı olan aile kurumunun, çözülmesine ve boşanmaların artmasına neden olduğu düşünülebilir.

Modernitenin olumsuz yönlerinden biri olan aile bencillikleri de yeni evlilerin boşanmalarının önemli nedenlerinden biri olarak görülebilir. “Damadı ailemize alırız ama ailesiyle muhatap olmak istemeyiz” ya da “gelini kabulleniriz ama ailesiyle yakınlaşmak istemeyiz” tutumları, genç evlilerin bazılarının yuvalarının yıkılmasına neden olmaktadır. “Toplum içinde akrabalık ve hısımlığın neliği konusunda ciddi irdelemeler yapmayan aileler, son çözümlemede kendilerini trajedilerin içinde bulmaktadırlar. Hısımlık,

“dört atanın dördü de birdir” duygusu üzerine kurulur. Her birey, bir anne ve babaya sahiptir. Bu nedenle modernizmin tetiklediği bireycilik, evlilik kurumunun adeta yıkım aracına dönüşmektedir.

Modernizmin olumlu anlamda gündeme getirdiği insanı, “toplum içinde, türdeşleri arasında eşit, özgür birey olmak” idealini, ‘kendi kararlarını kendisi veren, kendisi dışında hiçbir otorite tanımayan, kendine yeterli birey’, diye tanımlanması, bireyleri toplumsal hayata, hatta aileye bile sokmamak anlamına gelir. Saygın bir birey, toplum içinde kendi kararlarını kendisi verir ama diğer insanların hak ve hukuklarını, kamu düzenini dikkate almak durumundadır. Toplumda yaşayıp da tek kişilik düşünceye uyarlı kişilere özgürlük verip kişilik kazandırma çabası kamu hukukunun tahribi sonucunu doğurur. Hem “insan toplumsal canlıdır, denilecek hem de birey salt kendi kendine karar verebilen bir varlık”, sayılacaktır. İnsan tek başına kendi kendisine yeterli varlık sayılırsa, toplumsal varlık olmaktan çıkarılmış olacaktır. Her ne kadar Sartre, insanın özgür varlık olduğunu kanıtlamak için “varoluş özden önce gelir” dese de, insanın özü için, ister “Tanrı yaratısı” ister “doğa yapısı” denilsin, öz insanın kendisini geliştirmesinden öncedir⁵⁴. “Dostoyevski, Tanrı olmasaydı her şey mubah olurdu, diye yazmıştı. Gerçekten de, Tanrı yoksa her şey mubahtır, hiçbir şey yasak değildir. Bu demektir ki, insan kendi başına bırakılmıştır. Ne içinde dayanacak bir destek vardır, ne de dışında tutunacak bir dal. Artık, hiçbir özür, dayanak bulamayacaktır yaptıklarına. Varoluş özden önce gelince, verilmiş ve donmuş bir insandan söz edilemez elbet. Önceden belirlenmiş, donmuş bir doğa açıklanamaz çünkü. Başka bir deyişle, gerekircilik, kadercilik yoktur; burada, kişiöğlü özgürdür, insan özgürdür.”⁵⁵

Paul Foulquie, Sartre’dan şunu aktarır: “Önce insan vardır, sonra şu veya bu adam” vardır.⁵⁶ Çünkü insan, kendi yönünü ve yolunu seçme özgürlüğü ve istenci olmasına karşın, öze karşılık gelenlerden biri olup yokluk yurduna giden potansiyel kardeşlerden biri olmayıp varlık evrenine getirilmek için seçilmesini, ailesini, milliyetini, saç, ten ve göz rengini belirleme güç ve iradesinden yoksundur. Kendimden eminim: Özgürlüğüm içinde kendi kendime var değilim, onunla yaratıldım. Ne zaman gerçekte ben, ben isem, o zaman benim kendiliğimden var olmadığımı eminim.⁵⁷ Bu nedenle insan

⁵⁴ Öz, bir nesnenin özelliklerinin değişmez bir bütünüdür, yani insanda öz denen şey kalıttır. Varoluş ise evrenin içinde nesnenin gerçek olarak bulunuşudur. Bu da insanın düşünceleri, yaptıkları, yapamadıklarıyla kendini gerçekleştirmesidir. bk. Gaia Dergi, Sartre: “Varoluş, özden önce gelir” (Erişim 10 Ağustos 2022).

⁵⁵ Jean Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci (İstanbul: Say Yayınları, 1985), 71.

⁵⁶ Paul Foulquie, *Varoluşçuluk*, çev. Yakup Şahan (İstanbul: İletişim Yayınları, 1991), 53-54.

⁵⁷ Karl Jaspers, *Felsefeye Giriş*, çev. Mehmet Akalın, (İstanbul: Hareket Yayınları, 1981), 58.

kendi kendisini var eden varlıktır, denilemez. Tanrı hesap dışı bırakılsa bile ebeveynlerine ve onların korumalarına gereksinim duyan bir varlıktır.

Yalnızlık kadar insana dehşet veren hiçbir şey yoktur, denilir. Hiçliklerini düşünmekten sakınamadıklarındandır ki, yalnızlığa asla katlanamazlar. İnsanlar şehirler inşa etmeleri, şirketler ve cemiyetler kurmaları, kırlara koşmaları mahrem ve içten dostluklar kurmaları bu yüzdendir. Fakat tüm bu şeyler yeterli değildir; dışarda bir dost eli sıkamak, tatlı bir söz duymak, duyarlı gönüllere rastlamak yalnızlığın acısını dindirmez. Bize en çok ve her şeyden çok ziyade ıstırap veren şey; mahremiyet ocağının boşluğu ve ıssızlığı, yani hastalıkta, kederde ve hüzünde ve o korkunç ölüm dakikasında kendisine dayanabileceğimiz saf ve fedakâr varlıktan yoksunluktur.⁵⁸ Janet ailede baba, anne, erkek ve kız kardeşlerin birey için ne anlama geldiklerini çarpıcı biçimde ifade etmektedir.

Günümüzde toplumsal sorunların önde gidenlerinden biri de bireylerin birbirlerinden uzaklaşması, kendilerini kırlara atma tutumlarıdır. Özellikle tanınmayan bireylere karşı önyargılı davranılmasıdır. Oysaki özellikle tanınmayan kişilere hüsnüniyet yerine suiniyet beslenmelidir. Bireyler toplumsal yaşamda grup yaşantısına uyum sağlayabilir. Platon'un Phaidon diyalogunda Sokrates'in öğrencisi Phaedrus hocasıyla şehrin (Atina) dışında yürürken "üstat sınırı hiç geçer misin", der, Sokrates de insandan uzak durmanın anlamsızlığını vurgulamak için cevabına sembolik anlam yükleyerek "Çok haklısın değerli dostum, ama sebebini dinlediğin zaman ümit ederim ki, bana hak vereceksin. Ben bilgi dostuyum, öğretmenlerim ise, ağaçlar ya da kırlar değil, şehirde ikamet eden insanlardır,"⁵⁹ der.

Toplumun devamlılığı aile kurumuna mı bağlıdır? Ailenin doğmasına ve yaşamasına sebep olan "bizim değil, her şeyi yoktan var eden Yüce Yaratıcının eseri olan bu duygunun iki fark ettiricisi vardır ki ilki, olağanüstü geniş gücü, diğeri de garip ve yekta değişim halidir. Bu duygu insanı, tüm ruhu ve bilinciyle sarar.⁶⁰ Nikâh olgusu olmasaydı, insanlar toplum değil sürü halinde yaşayacaklardı. Nikah olgusu bize aile/akrabalık gibi değerli bir toplumsal olguyu kazandırıp anne-baba-kardeş-nine-dede-amca-haladayı-teyze ve enişte-yenge-yeğen-kuzen kavramlarını hediye eder ki bunlar toplum binasının temelini/nüvesini oluşturan öğelerdir. Amiran Kurtkan hocanın da belirttiği gibi neredeyse insanla yaşıt olan nikah akdi, öncelikle ailenin, son çözümlemede de toplumun teşkilinde önemli bir toplumsal değerdir. "Aileyi doğuran ikinci ihtiyaç, başkasıyla yeniden hayata gelmek

⁵⁸ Janet, *Aile Ahlakı*, 34-35.

⁵⁹ Ernest Cassirer, *An Essay on Man*, çev. Charles W. Hendel (New Haven: Yale University Press, 1970), 4-5.

⁶⁰ Janet, *Aile Ahlakı*, 35-36.

duygusudur. Böylelikle insanın kendi nefisinden kendine halef yetiştirerek fani varlığının boşluğunu doldurmak arzusudur.”⁶¹

Uyumlu bir evlilik, mutlu bir yuva nasıl kurulur? Uyumlu aile, gaye değerleri yarar değerlerin önüne koyarak (öncelikle, ziynet eşyasıyla, dayanıklı tüketim mallarıyla değil, bir insanla evlendiklerinin bilincinde olarak), eşler birbirlerini Tanrı'nın emaneti olduklarını baskı ve şiddet uygulamadan ne kadının ne de erkeğin önceliklerinin değil de ya Yüce yaratıcının rızasına ya da salt “adalet” ilkelerine uyma bilinciyle karşılıklı saygı ve sevgi çerçevesinde hareket ederek kurulabilir.

Eşler mutlu bir yuva kurmak için, bireysel tercih ve eğilimlerinden ne ölçüde ödün vererek katkı yapabilirler? Eş seçiminde yakışıklı, gösterişli, zengin gelin/damat değil, kültür ve varlıkça denkliliği gözeterek, akıl sağlığı yerinde, ahlakı/huyu düzgün ve görgülü eş seçerek, “çalım tavşan avlamaz”, özlü sözü gereği gösterişliliğin (fiziksel alımlılık) insanın siresini (huy, mizaç, tabiat, karakter, kişilik) belirlemediğini dikkate alarak kendimize hanım/koca mı, oğlumuzla eş olacak gelin mi, kızımıza koca olacak damat mı, yoksa düğünlerde derneklerde sergileyip övüneceğimiz bayan/bay mankenler mi arıyoruz? Önce bunun cevabını kendi kendimize verelim. “Lindos’lu Kleobulos diyor ki; Küfvün olan bir kadınla evlen, daha bir zenginini alırsan elde edeceğin akraba değil efendilerdir.”⁶²

Dinamik bir evlilik nasıl sürdürülür? Evlilik, ömür boyu sevginin tezahürleri olan his ve heyecanla götürülemez. Belli bir süreden sonra, zihnin akliselim denilen kısmı devreye girmezse, evlilik tehlikeye düşebilir. İnsan öyle bir varlıktır ki elde etmek istediğine ulaşmak için akıl almaz gözü karalıkla çaba gösterir. Ancak elde ettikten sonra onu tüketip gündeminden düşürür.⁶³ Bu yüzden aile huzursuzluklarına bu perspektiften bakıldığında sorun çözümünün temelinde yatan önemli bir etkene ulaşılmış olacaktır. Nişanlılık ve evliliğin ilk yıllarında birbirlerine sevgi ve saygı ile bağlı olan eşler, evliliğin ileri dönemlerinde eğer zihnen ve kalben olgunlaşmazlarsa birbirlerini tüketip gözden çıkaracaklar ve sadakat yerini kaçamak ve aldatmalara bırakacaktır. Sağduyu bu dönemde devreye girip hazzın yalnızca cinsel olmadığını, zihni ve kalbi (gönülle ilişkin) hazların da önemli olduğunu kavrar. Çocuk edinme sürecinde, erkek baba, kadın anne olma heyecanını duymaya başlar. Bu süreçte erkek ve kadın aynı varlığa odaklandıkları ve bu varlığın annenin bedeninde taşınması ve gelişmesi söz konusu olduğundan erkek hanımına eskisinden daha çok ihtimam gösterip hassaslaşır. Karı koca

⁶¹ Janet, *Aile Ahlakı*, 40.

⁶² Hamdi Ragıp Atademir, *Filozoflara Göre Felsefe* (Konya: Atademir Yayınevi, 1947), 34.

⁶³ Yeni evli çiftlerin zaman içerisinde birbirlerine duydukları sevginin nasıl kaybolduğunu karikatürize eden bir betimleme: Can cana/yan yana/sırt sırta/git ötedir.

arasında küllenmeye başlayan başlangıçtaki derin muhabbet yeniden canlanıp yeşerir. Çocuk sayısı belli bir sayıya ulaştıktan sonra, yeni hamilelikler tavsar ama bu kez de karı-kocanın ilgileri ilk doğan çocuğun yetiştirilmesi ve eğitimi etrafında odaklandığı görülür. Böylelikle ortak, sevgi, sorumluluk ve kaygılar, ortak gıda ile beslenmeler her biri farklı birey olan karı-kocayı eş/aile potasında sanki tek bir kişilikmiş gibi bir kıvama getirir.

SONUÇ

Geleneksel ve modern aileyi günümüz dünyasının şartları içinde çatıştırmaktan ziyade kaynaştırmak gereği üzerinde yoğunlaşılmalıdır. Genel anlamda çatışma temelli yaklaşımdan uzaklaşmazsa ya yeni değerleri şeytanlaştırıp mevcut ve gelecek kuşaklarla kavgalı olunacak ya da ebeveynlere sırt çevrilerek eski değerler tarihin çöplüğüne gönderilecek, demektir. Gelenekle modernliğin nasıl uzlaştırılacağı bağlamında yukarıda söz konusu ettiğimiz gibi, “pergelin iki ayağı metaforu”nda pergelin iki ayağından sabit olanı varlığa, hareketli oluşa işarettir. Mevlana, bir ayağının şeriatı (din) dayandığını, öteki ayağıyla da dünyayı dolaştığını belirtir. Yani İslam dinine geniş bir perspektiften bakmıştır.” Zaten varlığın ilkesi, esas olan hakikat, hem sabiteyi hem de oluşu (hareketi) içermektedir. Bu nedenle temel düşünce kuramım olan *Zıtların Ahenkli Birliği* yaklaşımı sabit bir kaide üzerine kurulan bir ayağına dayanarak öbür ayağını olabildiğince genişletip daraltabilen bir değişim yetisine sahiptir.

Doğal olarak geleneksel yapı geniş aile tipini, modernizm de çekirdek aile tipini oluşturur. Günümüz modernleşmesi içinde bile tümüyle gelenek terk edilmiş değildir. Sosyolojik olarak toplumsal yapının olmazsa olmaz iki temel ögesi -sabite ve değişim- vardır. Sabitesi (gelenek) olmayanın geleceği de olamayacağından terk etmeye gerek yoktur. Uzlaşılı yolu bulunmazsa, eski ile yeninin kaynaştırılması olan mevcut yapı, elden kayıp anomik bir toplum yapısına dönüşür. Toplumun temel özelliğini gösteren en küçük birimin aile olması ve sosyalleşme denilen ‘bireyin grup yaşantısına uyum sağlaması olayında ebeveyn-çocuk ilişkilerinin gelenek-değişim kavramları bağlamında mercek altına alınmalıdır. Geleneksel hukukumuz, ebeveyn-çocuk ilişkilerini incelerken, ebeveyn’e “asıl”, çocuklar için de “füru” kavramını getirip, kök ve dallar, denilmiştir. Ebeveynin varlığı çocukların varlığı için kök hükmünde olup onların sağlam ve sağlıklı yaşamalarının maddî ve manevî arka plan desteğini sağlar. Kök hükmündeki ebeveyn, eğer gövde ve dal salıp meyve veremezse toprağın içinde güneş ve havayla temasa gelemediğinden iç çürümeye maruz kalmış tohuma benzer.

Konuya ilişkin vereceğimiz iki çarpıcı örneğin ilki, Necip Fazıl Kısakürek'in Muhasebe Şiirinde;

Üç katlı ahşap evin her katı ayrı âlem!

Üst kat: Elinde tespih, ağlıyor babaannem

Orta kat: (Mavs) oynayan annem ve âşıkları

Alt kat: Kız kardeşimin (Tamtam) da çılgınlıkları⁶⁴

İkincisi de eski Kültür Bakanı Mükerrerrem Taşçıoğlu'nun bir söyleşisinde görülür. "Ninem ferace giyerdi, annem manto, hanım dekolte etek, kızım da mini etek giyiyor", diyordu. Kuşaklar arası görüş ve anlayış farklılıkları, bireysel tercihler düşünce planında bir uzlaşma kültürüyle çatışmaya dönüşmeden aile üyeleri arasındaki akrabalık bağlarıyla, anlayışla karşılanmalıdır. Geniş ailede dört kuşak bir evi paylaştığında akrabalık bağı güçlü ise kuşaklararası farklılıklar bir zenginlik sayılıp hoşgörü çerçevesinde tolere edilebilir ancak bu bağ güçlü olmadığında geniş aile en iyi ihtimal nine ve anne bir yanda karı-koca ve çocuk bir yanda ayrışacaktır.

Bizim Batı uygarlığı ile olan ilişkimiz "Her alanda hayranlık" sendromundan kurtulup rasyonel bir düzleme getirilememiştir. Oysaki tam iki asırdır yaşadığımız deneyimler sonrasında Batı değerlerine artık duygusallıkla değil de eleştirel akıl ile, heyecan ve umut kaynağı gibi değil de ihtiyatla ve özenle yaklaşılmalıdır. "Feda Ettiğimiz Değerlerimiz" arasından hiç olmazsa bazı sağduyu sahibi Batılıların gıptayla baktığı geleneksel aile yapımızı çıkartalım. Batıda aile kurumunun gayri insani ve içler acısı hali, gözler önündeyken bir galat-ı meşhur" söylemiyle altyapısı bizden ileri olanın üstyapısı da ileri olmalıdır" bön realistik tutumundan uzaklaşalım.

KAYNAKÇA

Alver, Köksal. *Ahmet Hamdi Tanpınar: Türk Muhafazakarlığının Estetiği*. Ankara: Tezkire Dergisi, 2002.

Aristoteles. *Politika*. çev. Mete Tunçay. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

Aster, Ernst Von. *İlkçağ Felsefesi Tarihi, Ders Notları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1943.

Atademir, Hamdi Ragıp. *Filozoflara Göre Felsefe*. Konya: Atademir Yayınevi, 1947.

Cassirer, Ernst. *An Essay on Man*. çev. Charles W. Hendel. Yale University Press, 1970.

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Ekin Yayınları, 1996.

Çağatay, Tahir. *Modern Aile ve Sosyal Problemleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973.

Doğan, D. Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Vadi Yayınları, 1996.

⁶⁴ Necip Fazıl Kısakürek, *Çile* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2012), 402.

- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Yayınevi, 1988.
- Demir, Necati. *Çağını Aşan Ses: Mehmet Akif Ersoy*. Kilis: y.y., 2022.
- Foulquie, Paul. *Varoluşçuluk*. çev. Yakup Şahan. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Gaia Dergi. "Varoluş, özden önce gelir". Erişim 10 Ağustos 2022 <https://gaiadergi.com/sartre-varolus-ozden-once-gelir>.
- Janet, Paul. *Aile Ahlakı*. çev. Halil Türkmen. İstanbul, 1937.
- Jaspers, Karl. *Felsefeye Giriş*, çev. Mehmet Akalın. İstanbul: Hareket Yayınları, 1981.
- Kösemişal, Nurettin Şazi. *Sosyoloji Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Fakülteler Matbaası, 1955.
- Kurtkan, Amiran. *Sosyoloji*. Ankara: ME Basımevi, 1980.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2012.
- Küyel, Mübahat. *Yeniçağ Felsefesi Tarihi Ders Notları*. Ankara: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü, 1976.
- Matta. *Kutsal Kitap Matta*. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2009.
- Medici, Angela. *Yeni Eğitim*. çev. Nihal Öno. İstanbul: Varlık Yayınları, 1972.
- Meriç, Cemil. *Bu Ülke*. İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1975.
- Nirun, Nihat. *Suç Hadisesinin Sosyal Sebepleri Üzerine Bir Araştırma, Suut Kemâl Yetkin'e Armağan*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayını, 1968.
- Önder, Mehmet. *Uluslararası Mevlana Semineri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1973.
- Öymen, Münir Raşit. *Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Murat Matbaacılık, 1975.
- Öztürk, Hüseyin. *Kınalızade Ali Çelebi'de Aile*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Sartre, Jean Paul. *Varoluşçuluk*. çev. Asım Bezirci. İstanbul: Say Yayınları, 1985.
- Sedgwick, Mark. *Modern Dünyaya Karşı*. çev. Şamil Öcal. Ankara: Hece Yayınları, 2016.
- Siyer Vakfı. "Sahâbe Örneğinde İhtilaf Rahmet mi, Zahmet mi?" Erişim 10 Ağustos 2022.
- Şahin, Turan. *Gecekondularda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonları Dönüşümü*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, 1993.
- Topçu, Nurettin. *Ahlak Nizamı*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1997.
- Ülgener, Sabri Fehmi. *Zihniyet, Aydınlar ve İzmler*. Ankara: Mayaş Yayınları, 1983.
- Üçer, Müjgan. *Güldeste-i Sivas I*. İstanbul: Sivas Belediyesi Yayınları, 2017.
- Vural, Mehmet. *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakarlık*. Ankara: Elis Yayınları, 2003.

